

Egy széplelkű anarchista hiteles története

Faludy Györggyel Krasztev Péter beszélget Dimo Boiklievről

A bolgár irodalom hazai ismerői általában csak annyit tudnak Dimo Boiklievről, hogy egyszer, valamikor a harmincas évek végén, a leghetetlenebb háborús körülmények közepette kiadott egy lehetetlenül eklektikus (mindazonáltal nem rossz) ízléssel összeválogatott bolgár költészeti antológiát. Akik személyesen ismerték, tudhatták, hogy Boikliev akkori magyartudása nem egy vers, de egy mosodacédula szabatos lefordítására sem lett volna elegendő. Így hát legendák kaptak szárnyra arról, ki is lehet a kötetben megjelent költemények valódi interpretálója. Az egyik csodatörténetnek is beillő fáma úgy tartja, hogy Boikliev egyszer egy vasúti fülkében utazott Faludy Györggyel, aki látva a lelkes bolgár nemes, de meddő erőfeszítését, megsajnálta, és ott helyben, a vonaton lediktálta magyarul a verseket. A legilletékesebbtől, Faludy Györgytől kérdeztük meg, mi igaz a meséből.

– Az elején kezdeném a történetet. Boikliev Dimo 1937 egy rettenetesen meleg nyári napján csengetett be hozzám először. Levetkőzve ültem otthon, csak egy bikini volt rajtam. Ezt a ruhadarabot ajándékba kaptam egy ismerősömtől, Magyarországon akkor még senki sem tudta, mire való, én pedig arra számítottam, hogy úgyszem jön senki. Egyszer csak csengettek: a délutáni postás – gondoltam, és kirántottam az ajtót. Két apáca állt kint, egy perselyt nyújtottak felém. Az egyik fiatal volt és rémesen csúnya, a másik öreg és nagyon szép. Rájuk néztem és elpirultam, mert akkoriban így megjelenni felért egy szentségtöréssel, úgy vehette ki magát, mint meztelenül felmászni a templomban az oltárra. Adtam nekik pénzt és visszaültem dolgozni. Újra szólt a csengő, de már elővigyázatosabb voltam, és kinéztem a kémlelőnyíláson. Egy ismeretlen férfi állt előttem, nálam idősebb lehetett, olyan harmincöt év körül. Kinyitottam az ajtót, mire rám köszönt: „Szerbuc, Gyuri” – mondta. Nagyot néztem, mire az idegen szó nélkül átnyújtott egy levelet. Illyés írta, és a következő állt benne: „Gyurka, ezzel a bolgárral nem tudok mit csinálni, talán te tudsz. Üdvözlöl Illyés.” Betessékeltem, óvatosságból az íróasztalom mögé ültem. Egy óriási csomagot tartott a kezében, amit egy határozott mozdulattal letett elém. „Legszépebb bolgár versköltemények” – virított rajta a cím.

Elmesélte, hogy Bulgáriában született, eredetileg – ha jól emlékszem – Anasztazovnak hívták. Az irodalom érdekelte, azonban mivel részt vett az anarchisták szervezkedésében, nem tanulhatott. Ha nem tévedek, még a szófiai székesegyház felrobbantásában, a cár elleni merényletben is benne volt.

– *Akkoriban az anarchizmus rendkívül népszerű eszme volt Bulgáriában: a kropotkinisták, bakunyinisták és a többi irányzat követői a század elején még saját kiadókat tartottak fenn. Nem árulta el, melyik irányzathoz tartozott?*

– Dimo egyszerre vallotta magát Kropotkin és Bakunyin hívének, neki ők voltak a „mesterei”. A merényletet követően Plovdiv mellett elfogta a rendőr-

ség, és néhány anarchista társával együtt agyonlőtték. Amikor idáig jutott az élettörténetében, látta a képeken, hogy ebből én egy szót sem hiszek el. Erre levetette a felöltőjét, az ingét, és megmutatta a három belövését, megfordult, és a hátán három másik heg virított, szorosán egymás mellett. Ott távoztak a golyók. „És aztán?” – kérdeztem. „Aztán ott feküdtem, a többiek meghaltak. Arra jött egy paraszt, aki elvitt a házába, orvost hívott. Hónapokig feküdtem, majd amikor meggyógyultam, a hadügy-minisztériumban helyezkedtem el.” Egyszerű, helyes fickónak tűnt, kicsit lököttnek, de kétségtelenül rendelkezett egyfajta született, paraszti intelligenciával.

– *Arról nem beszélt, milyen végzettséget szerzett, ha szerzett?*

– Ezt nem tudnám megmondani. „Előző életében” járhatott egyetemre vagy főiskolára, de a hadügy-minisztériumban egyszerű tisztviselőként dolgozott. Végig reszketett, hogy rájönnek, ki is ő valójában, lecsukják vagy újra kivégzik. Ezért jött át Magyarországra és iratkozott be a debreceni Mezőgazdasági Akadémiára.

Az év végi vizsgák után kimentek az egyetem tangazdaságába, ahol ő készítette az évfolyamtársainak salátát. Pontosan elmondta, milyen finomat tud csinálni: összekevert uborkát, paradicsomot, retket, salátát, sóskát, joghurtot, tejfölt, amiből azután mindenki alaposan belakott. Táncoltak, mulattak, de hajnali kettőkor egyszer csak mindenkinek egyszerre kellett kimennie. A környéken csak egy árnyékszék volt, úgyhogy a társaság kitelepedett a kertbe, a salátaágyásba. Három felé feküdtek le aludni, egy másik részleg viszont reggel leszedte a zöldséget, és úgy árulta a piacon, ahogy volt. Égrendelő botrány kerekedett az ügyből, mégis a mintagazdaság termékeiről volt szó. Az igazgató nem haragudott a történetek miatt, azonban felelőst kellett keríteni, valakit ki kellett dobni. Betették a diákok nevét egy kalapba, Dimo húzott, és pechére kihúzta a sajátját. Kizárták, feljött Pestre, és ott állt munka nélkül. Megmondták neki, hogy ha bolgár verseket fordít, azzal kereshet egy kevéske pénzt, ha pedig a fordításai megjelennek, felveszik az egyetemre bolgárt tanítani. Rám nézett, s a tekintetén látszott, hogy bennem van minden reménye. Mi mást tehettem, belenéztem a „Legszepebb bulgár versköltemények”-be.

– *Ez tehát már magyarul volt...*

– Magyarul, de milyen magyarsággal! Iszonyú mennyiségű szöveg feküdt előttem, emlékszem is egy népdal néhány sorára: „Azt mondják, hogy úgy van, / szép dolog a csók, / lányok a bokúrban / szerelem szép csábjelét adjók.” Itt az adjók a csókra rímel. Ennél csak egy Botev-strófában találkoztam szenzáció-sabb rímmel: „Le veletek, ti papokok, / ti görögkeleti állatokok, / miattatok van minálunk / rettenetes állapotok.” Azok után, amiket elmondott, nem volt már visszaút, el kellett vállalnom. Mondtam neki, jöjjön el egy hét múlva, valamivel addigra elkészülök. Gondolom, mondanom sem kell, amint Dimo kilépett az ajtón, rögtön elfeledkeztem az egészből.

Leírhatatlan riadalom fogott el, amikor egy hét múlva tényleg megjelent. Azt hazudtam, megvan a fordítás, befűztem a papírt az írógépbe, kinyitottam a fiókot, néztem a legfelül lévő verset és közben gépeltem. Egy hét múlva újra jött, hozta a Népszavát és az Új Magyarságot: mindkettőben megjelent egy-egy vers. Ez azután így ment hónapokig. Minden lapban megjelentek a „Boikliev-féle” fordítások. Az Új Időkből egyszer rám telefonáltak, miért a Boiklievet

küldöm a saját fordításaimmal. Rettenetesen untam már a dolgot, de ha már egyszer megígértem... Na meg aztán tudtam, hogy más nem teszi meg neki ezt a szívességet.

– *Kinek jutott eszébe a kötet kiadásának a gondolata?*

– Ezzel az ötlettel ő állt elő 1938 tavaszán. – Ki fizeti? – kérdeztem ekkor tőle. A következőt válaszolta: rájött arra, hogy az akkori Akadémia elnökének, József főhercegnek a fia, József Ferenc főherceg írt egy *Várnai csata* című drámát. A darab rettenetes, mondta Dimo, de le fogja fordítani, ha kap egy levelet Borisz bolgár cárhoz, aki történetesen rokona volt József főhercegnek. Elment kihallgatásra az Akadémia elnökéhez, elmesélte, hogy lefordítaná a fia színművét, amelyet a Bolgár Nemzeti Színházban természetesen elő fognak adni. A darabot Magyarországon egyetlenegyszer állították színpadra egy dunai hajón, és tényleg elképesztően rossz, egy szó nem igaz belőle. Szóval Dimo ekkor vonatra szállt, felment a cárhoz, aki fogadta is, mivel József főherceg levelét vitte. Az uralkodó ekkor utasította a színház igazgatóját, hogy huszonnégy órán belül olvassa el a darabot. Boikliev másnap bement a színidirektorhoz, az ott ült nyitott ablakok mellett, és közölte, hogy ez rettenetes. Tekintettel a cár akaratára, ő ezt bemutatja, de az előadás napján az ablakkeretre akasztja fel magát. Előkerült egy üveg pálinka, aztán ittak és megint csak ittak, elkezdtek röhögni a darabon, széttépték a fordítást, kidobták a szemétkébe, végül tökrészegre itták magukat. Amikor Dimo visszautazott Pestre, mondtam neki, hogy most el van játszva a főherceg. – Nincs – felelte –, mert a főherceg úgy tudja, hogy a darab Szófiában van és elő fogják adni, ezért kiutalt neki pénzt az Akadémia költségvetéséből a kötet kiadására.

Amikor 1938 könyvnapjára megjelent az antológia, Dimo már az egyetemen volt docens. Az Athenaeum könyvnapjára hagyományosan ott állt a Rákóczi út és a József körút sarkán, a Nemzeti Színház előtt. Ebből az alkalomból hátrébb helyezték az Athenaeumot, és Boikliev telepedett a helyére: ott ült egy egyszerű nemezsátorban, mögötte Bakunyin és Kropotkin jókora portréja lógott, a bejárat előtt díszruhába öltözött bolgárkertészek lányai. Kérdeztem tőle: „Mit felelsz, ha egyszer valaki megkérdezi, kik ezek?” „Mondom neki – vágta rá gondolkodás nélkül –, ezek nekem bolgár paraszt nagyapákok.” A könyvet azután megvette minden iskola, szép példányszámban fogyott.

Előzőleg még elhozta nekem a korrektúrát. Mondom neki: – Te Dimo, ez aztán már tényleg disznóság, magyar tanítványaid vannak az egyetemen, ne varrd már ezt is az én nyakamba. Ingyen és bérmentve lefordítottam neked vagy százötven verset, és még az aprómunkát is velem végezteted?

– Azt mondd, még a lappublikációkért sem fizetett egy vasat sem?

– Kedves ajándékokat hozott. Egyszer beállított egy böhöm szamovárral, amit nem akartam ugyan elfogadni, de otthagya az ajtó előtt. Azután hozott egy kétkötetes, bűnrossz japán versantológiát angolul, selyemkötésben. Nem tudom, honnan szerezhetette, de tény, hogy a maga dolgaiban roppant ügyes volt. A pénz neki magának is kellett, miért adta volna nekem a honoráriumait? Nekem sem ment valami fényesen, de neki a megélhetésre kellett. Azután valamikor meg is nőült, elvette Bogdánát, egy bolgárkertész lányát.

Bosszantott, hogy én verseket írok, fordítok, hozom neki a pénzt, ő meg az egyetemen tanít, ahova engem akkoriban be sem engedtek, ezért egyszer úgy

gondoltam, egy kis elégtételt veszek magamnak, megtréfálok. Míg nem volt Magyarországon, megnősültem és új lakásba költöztem. Írtam neki az új lakásból egy levelet, hogy nagy élvezettel olvasom a csodálatos bolgár fordításait, és nagyon örülnék, ha Naphegy utcai lakásomban vendégül láthatnám, el tudnánk beszélgetni egy kicsit a bolgár irodalomról. Aláírás: Tisztelő híve, Nagybaczony Nagy Gerő. Vadonatúj ház volt, még a névtáblákat sem tették ki. Mondtam a feleségemnek, hogy ha jönne egy barna képű úr, aki Nagybaczony Gerőt keresi, vezesse be hozzám, lepődjön csak meg egy kicsit, ha meglát. Megérkezett, bejött hozzám, én pedig megkérdeztem, hogy kihez van szerencsém. Néztam a döbbenetet az arcán: látszott, alig hiszi el, hogy két ember annyira hasonlíthat egymásra, mint Faludy és ez a Nagybaczony, de egy pillanatra sem jutott eszébe, hogy én ő vagyok. Azután lassan minden kiderült és sikeresen megvizsgáztam.

– *Az antológia megjelenése után ezek szerint meg is szakadt a kapcsolatok?*

– Dehogy! Amikor 1939-ben már Párizsban éltem, leveleztünk, és felajánlotta, hogy szerez nekem bolgár útlevelet, amivel vissza tudnék jönni Pestre. Kedvesen elhárítottam. 1946-ban kerültem újra Magyarországra, és hallottam, hogy még az egyetemen tanít ugyan, de nehéz helyzetben van: lévén anarchista, a kommunistákat legalább annyira utálta, mint a nácikat. Akkoriban valahol a tizenegyedik kerületben, Kelenföld környékén lakott, a vasúti sínen túl. Az ostrom alatt az oroszok száz méterre voltak a házatól, és az összes lakó benne bízott, mert csak ő tudott megszólalni valamilyen szláv nyelven. Küldöttséget menesztettek az oroszokhoz, melynek ő állt az élére. Addig minden sikeresen ment, míg Dimo meg nem szólalt, akkor ugyanis az oroszok alaposan elverték, mondván: „tudsz oroszul, és ezekkel a csirkefogókkal tartasz?” Ezután elvesztettük egymást szem elől, nem tudom, mi történt vele, de őszintén kíváncsi lennék rá.

– Már csak egy kérdésem maradt, melyre – ha lehet – egészen őszinte választ várok: szeretted ezeket a verseket?

– Nehezen viseltem Botev üres pátoszát. Biztos vannak jó versei is, de azokat én nem láttam. Többször kérdeztem Boiklievtől, hogy nincs-e jó bolgár költő, de ez azóta sem derült ki számomra. Csak a tizedrészét fordítottam le annak, amit hozott, egész költői életműveket kirostáltam. Helyenként mutatott nekem eredeti műveket is, Botevet például elég gyakran. Nagyra tartotta még Ivan Vazovot, akit én szintén nehezen viseltem. Boikliev lelkében jól megférhetett egymás mellett az anarchista lázadás és a – megítélésem szerint – másodvonalbeli szimbolisták széplelkűsége. Anarchista vers nem is volt köztük, aminek őszintén örültem.